

МАРИЦА

Шәарах Ҧ А Ч А Л И А

М А Р И Ц А

Ашәкуҭыжьырҭа «Алашара»
Аҟуа — 1988

СССР жәлар рартист, Аҧсуа аҳәынҭқарратә драматә театр С. Ҷанба ихьз зхыу адиректор Шәарах Абзагу-иҧа Ҧачалиа иҩымта «Марица» лыхьзынҩылоуп Аҧснытәи АССР-и Кырттәылатәи ССР-и жәлар рартист Марица Куарҷиа-Ҧачалиа. Автор, уи лтеатртә ҟазара иаҷыдангьы иааирҧшуеит лыҧсҭазааратә мҩа, лыуаҩра, лыуаажәлар рахь илымоу абзиабара.

М623(06) 88 © Ашәҟуҭыжьырҭа «Алашара», 1988

Ҧхынран. Аҭаацәара дуқуа уаххьа ҳәа еилачаны ашьҭалара рҽазырк'уан еиҧш, аҭыкьҳәа ахысбыжь геит. Аҧхын ҭхы ҭынч ахысбыжь иаҭахханы иаднамкылазшәа, иамхарацәаны, ихуаазааны алашьцара иналаз ицеит. Ахысбыжь заҳаз агулацәа аҽеибыҭаха рымҭақуан, алақуа ахыу-сыуҳәа ашра иалагеит. Ақыҭаҽы усоуп алақуа шыҟоу, лак аншлак, уи абжьы заҳаз егьырҭгьы ашра иалагоит, иззакуу рзымдырзакуа. Ашьҭалара зҽазызкхьаз Ҷьниа Осман иеимаақуа ааишьхарҧаны амаҭурҭа дындәылҭит. Ахысбыжь абагеи ҳәа дҭаарц иҽы аҩеихыхха имҭакуан:

— Анцәа иҷьшьоуп, Сеидыҟ ҧа диаузар ҟалап, — ҳәа акуасқьа абарҭаҽ иқугылаз Гуадиа, иаб иахь ибжьы наиргеит.

— Ҳаи, ҳазшаз анцәа ду, иҭабуп ҳәа уасҳәоит сабхунда заҭәы иҭәҩан шьапы змырзуа иҷкун аешьа дахьиуҭаз! — иҳәан, анцәа диашьапкит Осман. Сеидыҟ диман аҧа, уи аешьа иоура гурҧьаран. Ишьҭалахьаз Гуадиа иашьцәа Дыгу, Дигуа гылеит. Ҭаацәала зегьы рҽааидыркылеит, аҳәса быргцәа рыда, урҭ алиаа дахьроуз иҟан. Ацәара зҽазызкхьаз ацәа рхашҭит, рааҧсарақуагьы убас. Осман игуалашәоит Сеидыҟ агуаҟрақуа шихигақуахьаз, иахьагьы аҷьабаа рацәаны ишибоз. Хаҭа ицашаз аҧҳа диман, аха уи дыҧҳан, иҷкун заҭә иакузар, илшозеи — ҭәҩанк арсны абыца узахаҭом. Ҩыҷьа аҧацәа — даҽакы иамусуп игуахууа, игурҧьара ҳәаа амамызт.

— Аҧшәмаҧҳәыс, ибыдысныҳәалауеит башьа иҧ-

хәыс аҧа дахьылхыҭҭыз, — иҳәан Осман, иҧшәма уахьынтә иааны ашәхымс иаахыҭыз Чамсиа лахь дыхҳаччауа ибжьы наиргеит. Лыҷкунцәа ашыр-сырҳәа иналыдҧаланы лгудкылара иалагеит, илыдныҳәалауа.

— Иҭабуп, шәан дшәыкухшоуп, иҭабуп! — лҳәон лара.

— Исҭахыҭҭәҟьаз сашьа аҧа диоур акун, аха... анцәа ихьышьыргуҭа сакухшоуп, иҳаҭәеишьаз бзиоуп, — лҳәеит Чамсиа. «Ишҧа?» — ҳәа азҭаара ахала иқугылеит. Ҽымҭрада иҟуазгаҙа иааилахеит зегьы.

— Аҧа данилак ашәақь ахызаҭә ҭаҭаны ихысуеит. Аҧҳа данилак ашьацма ҭаҭаны изхысуазеи, излеилыскаауала, ииз дыҧҳауп? — дҭааит Гуадиа, уи ала аҽымҭра аҭыҧ иахигарц. Аха аҽымҭра аҭыҧ иахымҭит. Осман ашьшьыҳәа дҩагылан, днеины дышьҭалеит.

— Аҧа дыҭәҩан шьапуп, аҩны-ашҭа дырзаанхоит, аҧҳа — дуаароуп, лхы ахьхоу здырх'уада, — Гуадиа изҭаара аҭак ныҟаҭаны, ииарҭахь иҽынеихеит Дигуагьы.

— Ишакухалакгьы, Сеидыҟ иҩны алиаа даиуит! — уеизгьы деигурҧьон Дигуа.

— Аиеи, нан, анцәа иҵьшьоуп, аҧа дҭеиуп, аха аҧҳагьы дуаҩуп!.. — Чамсиа лыҷкун Дигуа иажәа ихалырҭәааит. Игуы иаанагоз здырх'уадаз ахшара дзауз Сеидыҟ. Иаҳәшьа длыкушаҳаҭхозар акухарын.

Абас, 1916 шыкуса маи 20 рзын, ақыҭа Лыхны, аҳабла Аҵьамҽыҧра, анхаҩ ҕар Сеидыҟ Куарҷиа иҩны диит ахуҷы, ашьҭахьшәа изыхьҙыртәыз Марица!

Аамҭа ыкуҳа ҧхьаҟа иҵон. Марица хуҷы мшызҳа илызҳауан. Сеидыҟ ихаҩык дшаабац аиҧш, дынхон-дынҭуан, имахуҽала акраарыхны акрифон, ачеиҵьыка бзиа змоу анхацәа дырхыҧхьаҙалан, унеишь-уааишь ҳәа зарҳәауаз аҙәын. Иҧа заҭә иқулацәа рҽы ихы дацәыҧхашьауа дыҟамызт, ҩыҵьа шеицәажәауа рааигуара днеиуашәа анырбалакгьы, ҳацәгьа иҳәоит ҳәа

ишәаны абҕьааҳәа реицәажәара хдыркушомызт. Дкьиан, иқура зыкураз бзиа дырбон. Абыргцәа цкьа дыздыруаз: — «Анцәа днеигҙааит, рацәа дарҧыс бзиахеит, иаб икуал шьҭихит» — рҳәон. Дҽыбҕа ҟазан, дшәаҳәон, дкуашон. Иҧҳа аиҳабы Минуца илываҽырбозгьы ыҟамкуан иҟамызт, аха макьана хаҭацара лара илҭахымызт, лашьа игуахутәы дахьылыгҙар лҭахын, лани лаби дрыцхраауан аҩнус, адәнус уҳәа зегьы рҽы. Ахумарра, ашәаҳәара, акуашара рыда хьаа змамыз Марица хуҷы лакун. Ларгьы урҭқуа рҽы дхудамызт, агуашә дыкутәаны дшәаҳәон, длыбааны дкуашон лхала, ус дыхумаруан ахулара иаалымнахааҥза. Сеидыҟ иҧшәма Ҷыҷыни иареи аусура иаркарахьаз, уаха рымацара ианааидтәалалакгьы рыхшара рҭыҙшәа иалацәажәон, иреигурҕьон, уиала ирхадыршҭуан рааҧсара.

— Анцәа иҳамҭоуп, аҵьа аабагушьоит, иҳагыу-иҳабзоу рацәоуп, аха ҳаҧхьаҟа мышкызны ҳаҧсы еиваагап, аус злоу ҳахшара маншәалоуп, — ҳәа ргуы рыжьжьауан хаҭеи ҧҳәыси. Аиашазы, рыуа-ргуцхуы, ргулацәаҭәҟьагь аигурҕьон Сеидыҟ ҭаацәала иманшәалахара. Ҭаацәамаҷын, аха ҭаацәара бзиан.

Сеидыҟ дзаҭәны, диаҭымны Лыхны ақыҭа даланагалеит, Очамчыра араион Ҷлоу ақыҭантәин иара. Гудоуҭаҟа ииасра зыхҟьаз убриоуп: иаб Ҳанашә ихы дацәшәон, уаҩшьрак аҭыхуала. Уи ахҭыс шыҟалаз ҳәа Сеидыҟ ихаҭа иҳәауаны саҳахьан абас: Сеидыҟ иаб Ҳанашә дынхаҩ бзиан, унеишь-уааишь ҳәа иарҳәон, дыҽҟазан, ихымҭа кашәомызт. Ас иҟоу анхаҩы, ҭауади аамсҭеи бзиа дырбауан, дрыцдырныҟуон усҟантәи аамҭаз. Зны, рқыҭа Ҷлоу налҭ қыҭак аҟны чарак аҽы, Ҳанашә дызцыз арҧарцәеи иахьыҟаз ақыҭантәи арҧарцәеи еисаны аҳәа рҟьон. Ауапа ашашәала икнаҳаны, аҳәа зынтәи аҟьарала ашашәа ҧымҭәакуа еихыз-

ҭәауаҳәа. Ас иеисаз реиҳаракгьы ҭауади аамсҭеи рыҷкунцәа ракузаарын. Нак-аак рееиѳшаны, еидшылаха еицлабны аҳәа рҟьозаап, аха уаѳы илымшеит зынтәи аҳәа акьарала ауапа аихҭәара. Нас, асасцәа Ҳанашә дызцыз реиҳабы иҟаиҭаз азин ала, Ҳанашә иаҳәа цырцыр аҭра иааҭҧаны иҟьеит, ашашәа акгьы азымуӡакуан, ауапа икнаҳаз агуҭаҭәкьа иааѳҭәаны иеизнымкылакуа аҳәа шааиуаз ишьҭахьала аирыӡ азна аѳы зманы ииасуаз аҧҳәызба лыхуда иақушәан, лхы лхагылаӡамшәа иаахисеит. Аҳәҳәара, аилаѳынтра уҳәа иҟалаз ихы иархуаны Ҳанашә дууаӡа дыҧан, иеы дѳақутәан, иҧсы игеит. Иҭабыргыуп, имашәырны иҟалеит ари, уи зегьы ирбеит, аха аҭауад ҧҳа анхаѳы дишьит. Ишәарҭан.

«Сара схы акуара иҭабааит исыхьлакгьы, аха сҧазаҭәы иҧсы еиқурхатәуп», — иҳәан Ҳанашә иҷкун Сеидыҟ Бзыҧҟа дишьҭит нхара. Сеидыҟ, Лыхны аҳабла Аҷьымеыҧра аҭыӡҭыҧ ирҭан, анхара далагеит. Дук хара имгакуан ҧҳәысгьы дааигеит, иҧҳәыс Ҟуланырхуатәын, Агыр-ҧҳан.

Ирыланагалаз ауаѳы патула, ламысла дрыдыркылеит Аҷьымеыҧраа, анхарҭа адгьыл хазына изалырхит. Қаршәран, адгьыл ҧсылан, ажәла инкауршәыз марымажаха иазҳауан, амѳа иазааигуан. Аӡиас Хыҧсҭагьы рацәак иацәыхарамызт. Ажь бзианы иҟалон, еиҳаракгьы аҧсуа жьы акаҷыҷ, ажьшкуакуа... Ҭыҧ ҧшӡарҭан, ашьха иазааигуан, амшын аҟынӡагьы рацәак бжьамызт, араионтә қалақь Гудуоҭагьы ааигуан.

Ауаѳы нхараҳәа дызланагалауа рҿы ауа-ақула ирҳауеит. Сеидыҟгьы ирҳаит ауа-ақула. Иаҳәшьа Осман Ҷьниа дигеит, уи ала Ҷьниааи иареи еиуацәахеит. Ус-ус, иуацәа, иѳызцәа рхыҧхьаӡара иазҳаит. Иара Сеидыҟгьы бзиа дызлоумбашаз ҳәа акы далаҟамызт. Уаѳы ҧшӡак, илақуа ҭыҧрааӡа, ишәагаа аамаҷын умҳәозар. Абжьы гукы, абжьы бзиа ихан, дықуҧраа

дкуашон, угуы ҭнашьаартә, иааиҭаххаргьы иҭнаргурҧьааратәы аҧхьарца аирҳәон. Убарҭқуа ирыцкны даеа бзиара дукгьы иман — дцәажәаѳ бзиан. Ажәеинраалала иҳәамҭақуа ҳ-Аҧсны иҭыҭуа агазеҭқуагьы ирнылахьан. Иааҷьоушьаратәы алаф иҳәон, дыхьӡыртәуан.

Дгурҧьахуха дынхон-дынҭуан анхаѳы Сеидыҟ. Ѳн-хуҷыкгьы иргылеит, ѳбаны еиҿакны. Асасцәа иҭаауан лассы-лассы, ауадаѳ даларҭон, амѳа даҧнымзи. Илиас-ѳиасуа иара иҿы инкыдгылауан, уажәеиҧш амѳа бзиақуа абаҟаз усҟан, ашьыжьҭәкьа Гудоуҭа ицоз уахазны дмида-гуидаха иѳныҟа иҧсы ааигон. «Сеидыҟ иҧшәма лчуан кныхра ақуӡам!» — рҳәауан ихумаруа игулацәа. Аҧшәмацәа ракузар, уи еиҳагьы иаргурҧьон.

«Сысас сышә дагымзааит», — иҳәауан Сеидыҟгьы.

«Ачеиҷьыка бзиараны уаѳы иҧылозар, Сеидыҟ иакуҭоит!» — рҳәон дыздыруаз, ичеиҷьыка зфахьаз.

Ус иахьа, ус уаҭәы, мызкы, шықусык. Аамҭа цон ҧхьаҟа, Сеидыҟ иҭаацәарагьы уи иацныҟуон, инхон, инҭуан.

Ишааиуаз, Сеидыҟ иҷкун заҭә иааиқушәан дыҧсит. Арыцҳара ахаҧеит анхаѳы иѳнаҭа, зда димаӡамыз иҧа заҭәы, иҭәѳан шьапы, сыѳны ашә аиркрым ҳәа дзықугуҧ'уаз, ила ҭырхаха дызхуаҧшуаз иҷкун даҧхеит. Игуы еиҟужәаны дашьуазар дашьратәы исит ари арыцҳара ду, аха иееимҭеит, игуы еиқуиҳәалт, иҳаит Сеидыҟ, ҧсуа хаҭак иаҳасабала. Лыҷкун қурахьымӡа иҧсра хьаацәгьаны ишьҭылхит иан Ҷыҷын ажәымҭацәгьа. Илылабжьон лгулаҳәсақуа, лыҧшәма, аха лгуы иҭаҧеыз уаҳа рҧьашьа амоуит, иара ус лыҧсықура лҧа диҿҧсааит.

Шықусқуак рышьҭахь, иҳәаны итәаз иҧҳа еиҳабы Минуца, хаҭа дцеит. Аҧсҭазаара иара атәы ҟанаҭоит, лан данҧсы ѳышықуса ҿа ахьылҳәахьаз дымцеит, аха

уаҳа иҟалҭараны иҟаз, дҳәаны дызмаз Ҷьынҷьуа Антон диццеит.

Зыҟурахь инеихьаз Сеидыҟи иҧҳа аиҭбы Марица хуҷи ааидхалеит. Ихуцырҭаҟуа рацәахеит Сеидыҟ. Иҳаиҭ-ҟуиҭ иагхеит. Агуларатҭәҟьа анеира игуы амыҳәауа дҟалеит. Уи моу зны-зынла имацара ихы даназаанхалакгьы «иазызуазеи шьҭа аҧсҭазаара» анигуахуазгьы ҟалалон. Лаб ахуцра хьанҭа дышҭанагалаз гуазҭоз Марица хуҷы днеины ишьамхы лхы ныҟуҭаны, лыла ҭырхаха диҽаҧшуа данаатәалак, Сеидыҟ ихуцраҟуа неихцаны, ихуҷы лхы шьышьуа, ҳаи, исыхьзеи сышхаҭаз сханаршҭыма зынҳа арыцҳара исхаҧаз ҳәа игуаҟраҟуа иҽаарымих'уан. Ари иахьа, ари уаҭәы.

Марица лашәаҳәараҟуа, лыкуашараҟуа рҭыҟуа ҧҭәан. Иҭабыргыуп, ачамгур арҳәара даҟумҭит, лаб игуы алалырҽыхауан, дыхьҙыртәны иалырҳәауан уаха рымацара ианааидхалауа. Зны-зынлагьы иарҳәаны амыткума ацылҳәон, лан илҽылҭааз. Лаб ианимаҳауа акун уи. Ачуан, аҩымсаг, аҩны усҟуа рахь дниаеит Марица. Ацәаҕуара ианаамҭаз ацәҟуа раҧхьа дгылауан, аҽагакра ианаамҭоу лҽага хуҷы лаб лара аҳәара иҟалҭаз ала илзыҟаиҭаз, аанкыланы днаивагылауан. Амххуы изналгон, аҙыржәтә иглыжьуамызт.

— Сеидыҟ, ари аҽага ибзианы изкыу аусуҩы дабоуҧшааи?! — ҳәа игулацәа лафла ианизҭаалакгьы, иара аҭак риҭон: — Еҳ, дад, цәаҕуага змамыз иарбаҧ ҭеиҳәон ҳәа, иҟасҭагушьарызеи, дхуҷуп, аха иаалаҭәоумшьаратәы аҽага бзианы илк'уеит, — ҳәагьы нацитҭон, ихуҷы лгуы рҕуҕуо.

Шьыбжьон, акы инацҳан амх'урсҭа иалагылаз араду аҭаҟа ашьашәыр ишыҭатәаз аби аҧҳаи: — Саб акы суазҭаашан, — лҳәеит Марица.

— Изакузеи, дад?

— Ҳгула Миха аҽага бзианы илк'уеит ҳәа зиоуҳәазеи, сара ибзианы исызкҙомеи?

— Наҟ-наҟ еиҳа ибзианы ибкларц азы, дад дбыкухшоуп!

Аби аҧҳаи еицхыраауан, аҩн усҟуа, адәны усҟуа рҽы. Аб иҧҳа хуҷы лахь абзиабара имаз иаҷыданы, дрыцҳаишьон, ишаҟунагаз илшәымызт-илхамызт, ицәлыгхон. Ауаҩы заҭәы иабааигоз, далаҟамызт. Иара усгьы исас иҩны дагмызт, агула, аҭынха зегьы батәын. Ҟуарҷиа Сеидыҟ ҳәа ауаа дырдыруан, пату иҟурҭон, аҧсҭазаараҽы сманшәаламхеит ҳәа ишьапы иҭхны дтәозма.

Ус ишнеиуаз, Марица хуҷы аҳәара иҟалҭаз ала, иаргьы даназхуц уаҳа ҧсыхуа имамшәа ибазар акухап, ас ианбанҙа, иҧҳагьы лҭәымҭа дынҭагылар, хаҭа дцашт, иаргьы есааира иҟура иацлауеит, быстак изуны иҽазҭаша аҙәы димазароуп игуахун Осман иабхунда ҧҳәыс еибак дизааигеит, иара Сеидыҟ даарак ишиҭахымыз. Сеидыҟ агураз, ауаҩ ҟьиа аҧҳәыс иднагалаз раҧхьатәи лхаҭа иҽынтә лҧа, лыҧҳацәа ҩыҷьа уҳәа аҩныҟа иааигеит. Урҭгьы нхарала рацәак рыҧсы еивганы иҟамызт, ирыгын. Иҧҳа Марица, аҩнусҟуа рҽы маҷк аҟара аҧсеивгара лоузшәа аниба, игулацәа рхуҷҟуа лыҟулацәа зҭаз Лыхны ашкол дҭеиҭеит.

1925 шыҟуса рзын, Лыхны аҟыҭа ашкол арҭаҩы ҧышәа, аҟыҭаҽы хьҙи-ҧшеи змаз Платон Шьаҟрыл Марица длазҭааит: — Иарбан шыҟусоу баниз, насгьы иарбан мзоу, иарбан мшу? — ҳәа.

Марица азнык азын дыҧхашьаны илҳәара лҽамшәауа даанхеит. Аха Платон деиҭанлазҭаа, аҭак ҟалҭеит лани лаби ишларҳәахьаз инаҟуршәаны.

— Аа, ус анакуха, 1916 шыҟуса маи 20 рзын биит! — иҳәеит арҭаҩы. Ииаша, ииашам, ус ашәҟуаҽы иаанхеит.

Ажәытәан аҭырҟуа иагьентцәа Аҧсны еиҧхьытта ианалаз, агьитациа ҕуҕуаны имҩаҧыргон аҧсуаа рыҧсылмантәразы, рагьитациа ихнахыз ҳаҧсылманцәоуп

ҳәа зыеҭазҩыз аҧсуаа рхыҧхьаʒара иагьмаҷҩымызт. Марица хуҷы лаб Сеидыҟгьы дыҧсылманын.

Шьыжьымҭанк, Марица акькьаҳәа ашәа ҳәауа, лышәҟуҭра хуҷы ыркуалаауа агуашә хуҷы дынҭыҭуан еиҧш, Осман игужь Леишәацәгьа зыхьʒыз дақутәаны даалҧылеит. Маҳәи абхундеи наҟ-ааҟ рыҩнқуа еиҩаҧшуа игылан, ргуашәқуа еизхан, еизааигуан, усҟан Гаграҟа излацоз амҩаду рыбжьысуан умҳәозар.

— Быбжьы бхаркькьала бабацои, бара ажәҭыс? — длазҭааит, игужь аҕура ааҩакны Осман.

— Сабацои, ашкол ахь сцоит!

— Баргьыу? Ибҭахыузеи бара ашкол ахь?

— Аҭара сҭоит, сҩызцәа реиҧш. Алахтра! — лҳәан, длаҭҟьан дыҩит, лҩызцәа иласкьахьаз леырхьылыгʒарц. Осман дгыланы длыхуаҧшуан икуалаауа, зхахуы аҧша иарҳаханы иҩны ицоз Марица.Осман ус ҟазшьас иман — Марица ишылҭахыу иара иҩы лыбз дақуиҭтәны дирцәажәон, дыхьʒыртәны ачамгур ашәа ацлирҳәон, диркуашон. Еиқулацәоушәа акун ишеицәажәоз.

«Абасҟак ахуҷы лыбз дақуиҭтәны уацәажәара дзауршьцылазеи?» — ҳәа иҷкунцәа ианырҳәалак, «уи бааҧсрак аҭанак'уан сара избом, лареи сареи ҳхала ҳаныҟоу иаартны ҳаицәажәоит, тәым уаҩык ианиаҳауа ус дсацәажәаʒом. Сеидыҟ ихшара дреиҭбуп Марица, уашьҭа уаҳа хылҭ ҳәа сара сақугуҕ'уам», — иҳәон Осман.

Осман игужь даманы шьҭахьҟа ихнымҳәыр, издыруадаз иҭегьы дгыланы длыхуаҧшлар, иабхунда иҧҳа хуҷы. Игужь ишаҭахымыз иаақургьежьны, дцараны дахьыҟаз амҩа дныкулеит.

Ишәгуалашәоит, хыхь исҳәеит Осман игужь Леишәацәгьа ахьʒын ҳәа. Ҩыбзиак иаҟаран Осман игужь, иҕуҕуан, ашьамхы бзиан. Иааҷьоушьаратәы иагькуаруан. Аиашаз уи аиҧш агужь бзиа Аҧсны иҟамзар ҟаларын, аха аҟазшьа бааҧс аман. Уи здыруаз, ауаҩы дақутәомызт. Осман ида уи аҟазшьа бааҧс иамаз ахушә

уаҩы издыруамызт, уақутәаны ушнеиуа, иаагуаҧхар иаагьыжьны шьҭахьҟа аҩныҟа уаанагон.

— Изакузеи, Ҷьниа Осман игуыжь еиҧш, ухада аҩаʒәы уизымʒырҩуа?! — ҳәа ирзымʒырҩуа ахуҷкуа ираҩҧныркылон агулацәа.

Еиҭасҳәах'уеит, иара даара ҳаиуан бзиан. Анхараанҭыраҩы ихуарҭа дун. Иахьа даара имаҷхеит агужьқуа рхыҧхьаʒара Аҧсны.

Шықусык зны Сеидыҟ асасцәа иҭааит. Аҟуатәқуан дара. Аҧшәма дызлаҟаз ала акы дамеигʒакуан пату рықуиҭеит, Сеидыҟ иахьа ибазма асас пату иқуҭара. Марица дыкуҧрааны асасцәа рымаҭ луит. Иаҳҳәахьеит, Сеидыҟ ашәа иҳәон ибзианы, насгьы дцәажәаҩ бзиан. Ари здыруаз, Лыхны ииз иааʒаз Кондрат Зиʒариа, Аҟуа аҧсуа школ директорс аус зуаз, диманы днеит акомпозитор Ковач, амодиар-авенгр, Сеидыҟ иҩцәажәаны, ашәа ирҳәаны иҭарҩырц. Усҟан, аҧсуаа ҳхатәы композитор дҳамаʒамызт. Аҧшәма, исасцәа ирҭаххаз мап ацәымккуан, иахьынʒарҭахыз ашәа рзиҳәеит, иара убасгьы иҩцәажәеит.

— Ачамгургьы аурҳәома? — Ковач аҧшәма диазҭааит, аҭʒамц икыдкнаҳалаз ачамгур ахь инапы нарханы.

— Мамоу, дад, сара ачамгур асырҳәаʒом, уи азырҳәауа ахуҷы лоуп, — иҳәеит Сеидыҟ.

Асас иҭаххеит Марица ачамгур алырҳәарц, уи азын дагьлыҳәеит. Марица азнык азы акыргьы дааҧхашьан, арҳәарагьы лҭахымхазт, аха зегьы анлыҳәа, ачамгур аакнылхын, днаскьашәа аҟуардә хуҷы дныкутәаны арҳәара далагеит. Ашәак-ҩашәак, ус ахьʒыртәракуа ухәа, знык ахы аартра акун, нас ахала имцоз. Асасцәа иргуаҧхеит Марица лашәахәашьа, лчамгур арҳәашьа. Ковач хашәак лырҳәаны, анота ианиҭеит, аҳәарагьы ҟаиҭеит лаб иахь, дҩаишьҭырц иара иахь Аҟуаҟа.

Ковач усҟан ҩыц Аҟуа иаадыртыз амузыкатә техни-

ҟум директорс дамоит. Итахҳеит аҧҳәызба атехникум дҭеитцарц. Сеидыҟ аҧәы ԥкаршәны, уи мап ацәикит. Итахымхеит иҧҳа хуҷы дәаганы Аҟуа далаиршәырц, иара ихәашьа, Аҟуа исымада-исыхзыда хәа иҧхьазаны. Ковач иитахҳаз Сеидыҟ цкьа ихы итагаланы изеитеихәеит Кондрат, аха аҧшәма иаҿаршәны мап икзеит: — Шәсызжьом, дад, сара уи скьабзым, схуҷы дәасышҭуам, — иҳәеит.

Марица ааигьы лымҳәеит, мапгьы лымҳәеит, лаб иԥхәаз лара лзын изакуаныи. Лаб дрыцхалшьон, уи абрагьы анрагьы лзиуан, ешьцылан, еснагь еизааигуан. Лаб даанажьны цьара ацара, насгьы ахара, зынза лхахьы ииаизомызт.

— Иуаҳҳәаз цкьа уазхуц уаҧхьаҟа, — ҳәа нанаҳәаны ицеит Сеидыҟ исасцәа.

— Сара, уара сынудшәаны цьаргьы сцазом, саб, ианакузаалакгьы, — лҳәан Марица, дәаҧан лаб ихуда днахьынхалт, сикурццакны дгузуа.

— Хаҵагьы бымцазои, дад?

— Ианакузаалакгьы, ианакузаалакгьы...

Сеидыҟ дыччауа, ихуҷы дыргубзыҧ'уа: — Ибзиоуп дад, ибзиоуп, ахышә бкылҧаны бымцакуан, ашәалоуп бышцаша, ашәала, — аб дгурҧьаны дшыччац дыччон.

Марица ашкол ахь дыпшыҟуаи дныҟуон, леаглырхазомызт, акыргьы набжьан, Лыхны ашкол аҿы дцаны даауан есымша. Аҵара лҵон дыцәгьамкуан. Снак зны, Марица ашколахь дцахьан, Сеидыҟ иеидара амҿы иааигаз амаҵурҭа абарҭа инытцаҧсаны, иеигушә аҭыҧ аҿы инкыдыргылан даадәылҵны, иеширшәшәоз машьына хуҷык игуашә иаадгылеит. Ари гуазтаз аҧшәма иҿынеихеит агуашәахь, амашьына иаатытцзи Сеидыҟи аҧсшәа неибырҳәан, акыргьы ишеицәажәоз ииаидхалеит. Уи акухеит, асас дцеит: Сеидыҟ дхуцуа акыргьы агуашә даадхалан, аха даагьежьны иашта агуы ааиԥшауаны аиҧш: — Сеидыҟ, дызустадаз уара, машьынала ну-

заааиз, бзиароу? — ҳәа ибжьы иеихьиҵеит иабхунда Осман. Уи ибозаарын зегьы.

— Бзиароуп, сымаҳә. — Ас еибырҳәоп маҳәи абхундеи. Ус ишеицәажәоз, ражәа зхы зқыз есааира еитцыхуа, аԥны аҧхьашәа игылаз ара хуҷы ашәҧыра инытцатәеит.

— Ҷанагу длыҧхьоит... — иҳәеит Сеидыҟ, Осман изцаара аҭак ҟаҵауа.

— Дзыҧхьода, дзыҧхьода? — иааиқурцакны дцаанит Осман.

— Ахуҷы, аԥны иҟоу.

— Абри ҳажәцыс хуҷу?

Сеидыҟ ихы ааирцысит.

— Илеиҳәауазеи?

— Аҵара лҵар иҭахыуп.

— Араҟа илцауа царазами?

— Аратәи аҵара иеиҧшым уаҟа илҳартцауа, — рҳәеит.

Сеидыҟ имаҳә игуалаиршәеит зны асасцәа иҭааз иарҳәаз, иара мап шырцәиқыз. Уи азмырхакуан ауаԥы дшаарышьтхьаз, убасҟангьы мап шиқыз, уажәы...

Маҳәи абхундеи даара иалаҵәажәеит ари аус, иныкуртцеит-иаакурхит. Иҟарҵарызҳәа рзымдыруа аҿынза инанагеит. Усҟантәи аамтазы иҧьашьатәымызт ари. Иҟарҵарыз, иаазыцхаз ауаԥы мап ицәкра рцәыуадаԥын.

— Ҳ-Ҷанагу иитахҳаз нагзатәуп, уи ҳара ҳзын цәгьара иҭахым! — рзбеит маҳәи абхундеи. Аб иҧҳа диманы иҧхьаз Лакоба иҿы дцарц, иаартны хатала диацәажәарц иеикушахатхеит.

— Узшаз иныс, сабхунда, аҵабырг шсоуҳәара, — агуашә хуҷы дназтытцыз ишьтахьҟа икыдицан, Осман даагыланы Сеидыҟ днеиҿаҧшит, — ҳажәцыс хуы дани, узлахысыз ашәакь иҭази, хызаҵәызу, шьаҵмазу?

— Шьаҵман иҭаз, сымаҳә! — аҭак ҟаиҵеит Сеидыҟ.

— Иҟалап, иҟала! Уажәраанза сузымтцаацызт, аха

сгуы ҩон аҧҳа лзы уанхыс, ашьацма шҭаз. Аҧҳа дзауа усгьы ҟарҭалоит...

Аҳабла Аҵьамеыҕра иаразнак амацәыс иаҩызаха, иналс-аалсит ари ажәабжь ҽыц, Нестор Лакоба длыҧхьеит Аҟуаҟа Куарҷиа Сеидыҟ иҧҳа ҳәа. Доусы ргуы ишранаҳәаз ала ахушьара арҭеит ари ажәабжь ҽыц ираҳаз. Марица лҩызцәа хуҷқуа лыҭашьыцуан. Лара? Саб дақушаҳаҭзахаргьы дысзычҳазом, иҟасҭарызеи ҳәа хьаас ишьҭылхит.

Нестор Лакоба, Сеидыҟ Аҟуа данаа диацәажәан, дақуршаҳаҭны, иҧҳа Марица амузыкатә техникум дҭеиҭеит. Аби аҧҳаи анеиҧырҭуаз еидҭәыуалеит. Аб сыҧҳа лгуы азыҟасҭап ҳәа зеазызкыз, игуы изымҟажазт аҭәыуара даналага, ари збаз Марица лҭәыуабжь духеит. Сеидыҟ схуҷы слылабжьап ҳәа иеазк'уа иихәаҙазгьы убри ауп: — Сылахь ада ҧыбымҭәан, дад схуҷы!

Сеидыҟ аҩныҟа днықулан дцеит, Марица атехникум аҟны дааныжьны. Уи дазкын афортепиано арҳәара аҭара. Мызқуак даара илцәыхьанҭан, лаб дыгухьаалгон, илҭахын аҩныҟа ацара. Дзыцәомызт, лыфара иагхеит. Аха ус, хуҷы-хуҷла дашьцылеит. Сеидыҟгьы инбжьаршәаабжьаршәны дааны иҧҳа дибон. Знык лхала дцауадааӯа даналага, ларгьы дцалон лаб иахь.

Амузыкатәи атехникум адиректор Ковач, Марица ибзианы аҭара лҭозшәа аниба, лҩыза Лиолиа Гыцҧҳаи лареи ганы Ленинградтәи амузыкатә техникум иҭеиҭеит. Шықусык акыр нацны Марицагьы лҩызагьы аҭара рҭон Ленинград. Ибзиангьы ирҭон. Ус, Сеидыҟ дычмазаҩхеит ҕуҕуала, лаб дшычмазаҩхаз заҳаз Марица, дкылҟьа дааит лаб иахь. Сеидыҟ акгьы имыхьит, ачымазара иҧсы ацәынхеит, аха акыр дышьҭахеит, Марицагьы Ленинград лҭара аҭыхуа ҧҭәеит. Марица, Ленинградҟа уаҳа дзыхнымҳәит, аха Аҟуатәи амузыкатәи атехникум дҭымҭзеит.

Исгуалашәоит, 1932 шықуса рзын ауп, сара Аҟуатәи адраматә студиа сҭан, астудиеи амузыкатә техникуми ҩнык еицыҩнан, абрыжәы амузыкатә училишьче зыҩноу аҩнаҟны. Аҩбатәи аихагылаҽы иҩнан адрамстудиа, ахҧатәи аихагылаҽы — амузыкатә техникум. Ашәаҳәара акласс сҭан саргьы. Уи шыҟалазгьы абас ауп: астудиаҽы ашәаҳәара ҳазыҟалҭон арҭаҩы Рычкова Л. Сыбжьы лгуаҧхан, лара лҭаххарала лыҩнгьы сцалон ашәаҳәара аеазыҟаҭаразы. Ари заҳаз Ковач дсыҧхьеит. «Амузыкатә техникум Аҟуа изаадыртыз аиҳаракгьы аҧсуаа шәзыноуп!» — иҳәан иара уаҭәҟьа даалыҧхьан атехникум аҟны ашәаҳәара иазыҟазҭоз арҭаҩы лнапы саниҭеит, — «Ари арҧыс ибжьы, изларҳәауала, ибаритонуп, ус анакуха ҳаҧхьаҟазы аҧсыуа Онегинуп, иахьа инаркны бнапы дануп», — иҳәан сҟуаҟуа днас-насит. Атехникум аҟны уи анраҳа нахыс, аҧсуа Онегин ҳәа исышьҭан.

Абарҭқуа сгуалазыршәаз убри ауп, енак зны ашәаҳәара аурок ахь сышнеиуаз, уадак аҟны роиальк абжьы саҳаит, цқьа сзырҩызар, аҭырқуа марш аҳәоит, дарбан ари ароиаль абриаҟара изырцәажәауа анаҵьалбеит ҳәа ашә аартны снаҧшызар, лыхцәы акны иҧаны лызқуа иқуҭаны, Марица лоуп. Амузыка усҟан акум иахьагьы ибзианы исыздыруам, аха даара исгуаҧхеит Марица апионина ларҳәашьа, сҩызцәагьы ирасҳәеит уи. Мҭы Аҟаҩба, сҩыза бзиа, сҩыза гуакьа алафгьы схиҳәааит: «Марица бзиа дубеит ҳәа сыҟоуп, Шәарах», — ҳәа. Усҟан абзиабареи сареи акыр ҳаицәыхаран, аха... Ус сҳәеит ҳәа, сеидроу, анцәа иныс?

Аҟуа иеиҽкаан аҧсуатә Аҳәынҭқарратә ашәаҳәареи акуашареи рансамбль, Платон Ҧанцулаиа напхгара зиҭауаз. Ақыҭа ҧхәызба Куарҷиа Марица Сеидыҟ-иҧҳа лыҙбаху Платон Ҧанцулаиа ианиаҳа, иблала даниба, данылзыҙырҩы напхгара зиҭоз ансамбль ахь диеигоит. Аҧсуа ашәаҳәареи акуашареи рансамбль аҟны Марица дсолисткахеит, ашәа лҳәон, дкуашон. Убраҟа ҳаиқу-

шәеит ларгьы саргьы. Саргьы сшәаҳәон, скуашон. Раҧхьаза акуны асимфониатә оркьестр Ковач иеиҿикааз, напхгарагьы зиҭоз аҿы аҧсышәала ашәа ацызҳәаз Марица лоуп. Исгуалашәоит, ҳтеатр асцена ыкуртәаа амузыка арҳәаҩцәа ыкутәаны, алаба хуҷы кны игылаз, иааигны, иҳара амацәаз инкылшәап уҳәаратәы иҟаз ауаҩы ау Ковач иганахьшәа дкуаҧза дгылан Марица хуҷы. Ҳәарас иатахыузеи уи аҧҳәызба зынзагьы илыздырзомызт убри аухатәи асимфониатә оркьестр ашәа ацҳәара аҧсуа культура атоурых ишазаанхоз. Мап, уи дзызхуцуаз сеиламгандаз, хьымзҧы сымгандаз акун. Ашәа бзианы аоркьестр иацылҳәоу иацлымҳәоу сыздырам, аха азызырҩцәа даара рнапы еинырҟьеит. Дараҳазак ибзианы ашәа лзымҳәаргьы губҧангьы лыстодаз, аҧсуаа ҳкультура аҿы ари ҿыцны иахьцәыртцыз азгуартарын, насгьы ашәа зҳәоз аҧҳәызба хуҷы лгуы атгара иазкызаргьы ҟаларын азызырҩцәа ҧубуала рнапеинҟьара. Аус злаз, аҧсуа ҧҳәызба раҧхьаза аҧсуа симфониатә оркьестр аҧсышәала ашәа ацылҳәеит.

Марица еснагь дылхьаан лаб атаҳмада, лассы-лассы дцаны длызбомызт. Сеидыҟ сабшала, меышала наштә агуашә хуҷы дынтытцны, илабашьа адгьыл илытцаирсуаз иенадтца дгылан ила таааза амҩахь дыҧшуа, сыҧҳа хуҷы даарушь ҳәа. Уи здыруаз Марица дыбжьшәаны аҩны даннеилак, Сеидыҟ изыхәан ижәҩангуашәҧхьаран. Дшааз заҳаз Осман, таацәала днеиуан иабхунда иахь. Ацәажәара, ашәаҳәара, акуашара. Аби ҧҳаи ашәаҳәараҿы, ачамгури аҧхьарцеи рарҳәараҿы еицлабуан. Егьырт идырҧызуан, атҳ цаанза гурҧьарахон.

Ҽнак зны, сҩыза Мты Ақаҩбеи сареи еибыҳәаны атәылаҿацәтцааратәи Аҳәынтқарратә музеи абара ҳцеит. Абар, шьта ҩбаҟа шыкуса цхьазаргьы ҟаларын иаргьысаргьы Аҟуа атара ҳцоижьтеи, аха амузеи ҳамбазацызт. Исыздыруам иҳахьыз, егьырт ибатәуп заҳгуахуаз ауахуамакуатцәкьа инадыркны зегьы аабахьан иара

ада. Ауадакуа акакала ибауа ҳашнеиуаз, руак аҿы Мты иаҧхьаҟа сниасын атзы икыдкнаҳалаз асахьа ду исгуаҧханы сшахуаҧшуаз, сҩыза дынсыдгылан сыжәҩа инапы натцыхны слымҳа интеиҳәеит: — Ара ууаии, Шәарах, алаку усырбоит!

Анахь сыҧшит, арахь сыҧшит, сыблакуа шаҟьшаҟьауа иабаҟоушь ари иибаз алаку ҳәа, аха иубар иааг, исзымҧшаait.

— Ари умбазои, уара, аҧҳәызба хуҷы лпатрет?

Снахуаҧшызар, иааҧьасшьеит, ҧҳәызба цәыхрыцк, дазааиқуаны, гукык, лыхцәы акны иҧаны лшьапы аҿынза илеиуама уҳәаратәы, аҧҳал хуҷы лармажәҩахыр иқугылоу ларҧьанапала амаа кны дгылоуп.

— Дузымдырзеи? Марица Куарҷиа-ҧҳа лами! — иҳәашьала, дылхыехуауама уҳәаратәы ҿааитит. — «Аҧсуа ҧҳәызба лхаҿсахьа», — днарыҧхьеит сҩыза апатрет иатцәыз ажәакуа, иагьнацитцеит: — Цьашьахус иуҧхьазаратәы иубазеи? Уареи сареи ҳпатретқуа шкыдым умбои? Сеилкаа, сара илакусшьауа, Марица лпатрет амузеи аҿы иахьқыдыртцаз акузам, ус атахызар акухарын, аха иахьанза сара иахьсалымҳәаз ауп. Даҽазәызар дахыехуаны лыуа-лыкула зегьы ираҳәаны дрылсхьазаарын!

Ус зиҳәазеи узҳәом, Мтыи Марицеи еиуацәан иалхәаргьы ҟалауан. Ҧхьаҟа саҧыҩлашәа исҳәоит, Мты Ақаҩба убасҟан Марица лҟубҷаразы ииҳәаз ибзиатәәкьаны агура згеит, лареи сареи ҳанеиразкха. Иҧьоушьаша, рацәак цуам исҧыхьашәеит аткрыткак Марица дызныу. Аҳәынтқарра итнажьзаап аоткрытка, Марица лпатрет антцаны. Лара, уи азбаху зынзагьы илымҳәазацызт.

1936 шыкуса рзыҳәан Марица Сеидыҟ-иҧҳа Куарҷиа аҧсуа театр акны аусура далагеит. Усҟантәи аҧсуа театр анапхгаҩцәа, атеатр дшахуартаз дырны илыҧхьазар акухап. Атеатр аҿы даанааныза аус ахьылухьаз нахьабалакгьы акуҽнара бзиа лыман Марица, убас шакуз-

гьы, атеатр зынӡа даҽакын. Уаҟа даҽа ҟазарак аҭахын. Лара лзын, ҽыц напы арктәын, азанаат ҽыц шьҭылх'уан. Жәлары рҟазара лшьа иалалахьаз, хымҧада илыхуон ҧхьаҟатәи лзанаат аҟны. Аха, загьакоуп, аус ахьанҭара зегьы лаҧхьа ишьҭан. Даҽакгьы лҧырхаган зыӡбаху ҳамоу аҧҳәызба, иагьмаҷмызт уи. Лара атеатр аҽы дааиаанӡагьы атеатр аҽы дҳамамызт аҷкунцәа хуҷқуа рролькуа ихумаруаз актиор. Марица, данаалауан аҷкун хуҷы ироль. Данаалон ҳҳәеит, аха ҳазхуцпишь аҧҳәызба шаҟа илцәыуадаҩу аҷкун хуҷы ихаҽсахьа аҧҭара, аиҳаракгьы ҽыц артист изанаат амҩа иқулауа лзыҳәан? Ус аку, егьыс аку, илыдыркылаз амҩа ҽыц дыкулеит. Марица Сеидыҟ-иҧҳа зышыкусан ҳтеатр аҽы аусура далагаз азын, сара арежиссиорра аҟны сымч ҧысшәарц сҭаххеит. Уанӡа, лабарант-режиссиорс аус зыухьан, арежиссиорратә ус ҧыҭк здыруан. Ақургылараз иалсхит аурыс драматург А. Давурин иҩымҭа «Волков иҭаацәа». Абыржәы усазҭаар, изалухзеи уи апиеса ҳәа, аҭак ҟасҭоит «исыздыруам» ҳәа. Апиеса аурысшәа ахьынтә аҧсшәахь сара еиҭазгеит. Зыӡбаху ҳамоу апиеса далоуп ҷкуна хуҷык — Волков иҷкун. Ихьӡуп Саша. Убри ароль ахумарразы Марица Куарҷиа-ҧҳа илысҭеит.

Сгуы иаанагоит абраҟа иазгуаҭатәуп ҳәа ҩыцьа амарҭеицәа ҳшеиқушәаз. Раҧхьаӡа, Марица лшьапы асценахь еихылгон, насгьы аҷкун ироль ала, саргьы арежиссиорраҽы сымч ҧысшәон. Марица лзыҳәан еиҳа ихьамҭан, иагьшәарҭан. Иара сара сзынгьы имариамызт. Разҟшәа, аспектакль «Волков иҭаацәа» бзиахеит. Ахуаҧшцәа ибзианы ирыдыркылеит. Акритикцәа акьыҧхь аҟны идырҽхуеит аспектакль. Арежиссиор-ақургылаҩ аҽхуаҧхьыӡ исоуз аиҳа сеигурҧьазар ҟалап Марица илоуз арҽхуаҧхьыӡ. Избанзар, лара лзын сҭакҧхықура дун, артисткара амҩа ҽыц дызкулаз, азаанаҭ ҽыц иалылхыз лгуы ахшәартә дҟасҭар ҟалауан, аха разҟыла раҧхьаӡатәи ароль аҟны ақуҽиара бзиа лоуит.

Уи, жәҩангуашәҧхьаран ларгьы саргьы ҳзыҳәан. Саша — Марица Куарҷиа лыхумарраҽы уанлыхуаҧшуа, ари дыҷкунаҭәҟьоуп уҳәарын, убри аҟынӡа ибзианы дыхумарит. Сгуы иаанагоит ари ҟазароуп ҳәа, аиҳаракгьы актриса раҧхьаӡатәи асценаҽы лаҧҭамҭа злакуз ала. Лаҧхьаҟа, ахуҷы ролькуа рацәаны дыхумарит актриса. Урҭ рахьынтә сара спиесақуа рҽынтә: Расҭа — «Салуман», Кумф — «Гунда», «Ачара ду» аҟны дыхумарит аҧҳәызба хуҷы-апионерка Ҭушьа лроль. Аҷкунцәа рролькуа рыхумарра анаҩсан, егьа умҳәан уи дашьцылахьан-тәа, маҷк акалашәа лхы лбозаргьы ҟаларын аҧҳәызба хуҷы лроль аҟны, аха зынӡагьы уи анымҧшӡеит лыхумарра.

Аҳәыс хуҷы иҭакыз, ишьаҽыз ианоурышьҭлак шаҟа игурҧьаны иҩуа, ашҭа иакушауа аҟара Марицагьы лгурҧьара ҳәаа амаӡамызт аҧҳәызба хуҷы Ҭушьа лхаҽсахьа аҧҭара ахьлыкушәаз азы. Гукала, иҭахханы ароль ахумарра, шьарда аҭанак'уеит актиор изыҳәан.

Исгуалашәоит, аспектакль «Ачара ду» шьарда аамҭа аҧсуа театр арепертуар аҽы аҧсы ҭан. Қыҭак, ҳаблак аанхеит ҳәа сыҟам уи аспектакль ахьыдҳмырбаз, Аҧсны иахьабалакгьы иахаагеит. Ҩынтәы-ҩынтәы аҳәара иҟарҭаз ала иахьыдҳарбаз ақыҭақуа рацәоуп. Ақыҭақуа рҽы ҳахьнеиуа аӡҕабцәа хуҷқуа, «Ҭушьа дааит дыжәбома, Ҭушьа!» — ҳәа дахьнеилакгьы илцырҧсса илышьҭан Марица. Убри аҟнынӡа аҧсҭазаара иазааигуатәны иналыгӡон аҧсуа ҧҳәызба хуҷы, апионерка Ҭушьа лроль, аспектакль «Ачара ду» аҟны. Апиесақуа изыҩхьоу зегьы реиҳа сгубылра адзар ҟалап «Ачара ду», раҧхьаӡа изҩыз комедиоуп. Егьа умҳәан аҧхьаӡа иуҩыз еиҳа угублыра адхалашәа иҟалоит. «Ачара ду» ахаҽсахьа бзиақуа алоуп. Иаагап, араху рферма аиҳабы Қуҭыл, акутферма аиҳабы Кумпыл, адәқьан иҭагылоу Дажь уҳәа убас егьырҭгьы. Ҭушьа ажәа маҷӡаны илымоуп апиесаҽы, аха ажәадагьы ахадаратәи аролькуа

Ҭушьа
М. Ҧачалиа — «Ачара ду»

иҩарывагылоума уҳәаратәы ихунылгеит артистка. Драматургк иаҳасабала бзиа избоз Ҭушьа хуҷы, еихагьы бзиа дыслырбеит Марица. Ҭушьа — Марица лашәаҳәара, лыкуашара, лыччара, лылахт-ҿыхтра, акыршыкуҟуа ирхашҭуамызт дызбоз ахуаҧшцәа. Ароль хуҷны ажәа амаʒамкуан ахуаҧшцәа лассы ргуы иҭымҭәауа ргуаҿы иаанхаратәы аныжьра, сгуы иаанагоит актиор изыҳәан ҟазара дууп ҳәа. Актриса Марица Куарҷиа лзыҳәан уи усумҭа шьахун.

Адырҩагьых аҷкун хуҷы ироль ахумарра лыкушәеит Марица Куарҷиа-ҧҳа. Деигурҧьаны ароль лыдылкылеит актриса ҳәа шәасҳәар, шәызжьеит. Акы, Марица даныхуҷыз инаркны дыҧҳәызба ҟумшәышәын, аʒәы игуы иалсра ҟалҭаʒомызт, ароль мап ацәылкʒомызт. Мап лкыргьы лхы злаҿылхшаз лыман, аҧҳәыс роль сышәҭа, сара сыҧҳәысуп, лҳәар алшон. Лыҟазшьала дныҟуеит, мап лымҳәеит. Ҩбагьы, лареи сареи аус маҷымкуан еицааухьан режиссиорки артисткаки раҳасабала, акгьы лзымҳәеит. Ишакухалакгьы. Марица Куарҷиа-ҧҳа илыдылкылеит ажәак мҳәакуа амшынуаҩ хуҷы Иунга, апиеса «Аескадра аҭахара» асовет драматург ду А. Корнеичук иҩымҭа аҿынтә. Убасҟантәи ашыкуҟуа рзыҳәан, уи аҩымҭа ахьыʒ бзиа хара ицахьан.

Апиеса санаҧхьа, исгуаҧхан аҧсшәахь еиҭазгеит, нас ҳтеатр аҿы акургылара сеазыҟасҭеит. Егьырҭкуа уаҳа акы саламцәажәакуан исҭах'уп иааилацаланы акузаргьы Иунга ироль аҿы актриса лусушьа сахцәажәарц. Аҧхьа, иара Иунга дзакуу. Иунга аб димам, ан димам, уу-аллаҳ ҳәа ихы наздикылауа ҭынха димаʒам, зегь аибашьра иҟунаххьеит. Дышрыднагалаа здырх'уада аибашьыга ҧбаҿы амшынуаа дрыднагалан, драаʒоит. Бзиа дырбоит Иунга амшынуаа, аиҳаракгьы акомиссар Оксана. Лылаҧш ихыуп, дихʒыʒааyа длааʒоит. Иунга — Марица Куарҷиа зегьы рыкуа дҭалоит, убас иҟазшьа бзиа шьҭыхны. Актиор иихумаруа ароль, ахы инаркны

аҭыхуанӡа адраматургиатә материалла еиҧшны ибзианы аиура уадаҩуп. Ароль аҿы иҟалоит сценақуак актиор еиҳа иеахьиҟьаша, иҟазара ахьааирҧшыша, убас иҟоуп Иунга — Марица лзын акомиссар Оксана дахьыршьуа асцена.

Аибашьыга ҕбаҿы амшынуаа ирылоу аконтра ирыӡбеит акомиссар Оксана лышьра. Ахумгара ирӡбыз, идырҟаҭоит Абоцман Ҟобза. Акомиссар Оксана хумгарыла лышьра дахҭыгулоит Иунга — Марица. Ахуаҷы гуеиҭаҧара ҟамҭакуан ишьны икажьу Оксана лтапанчала ашьра ҟазҭаз абоцман хумга дишьуеит. Аҳәара мариоуп дишьуеит, аха ҳазхуцпи цқьа, ахуҷы дишьит ауаҩы. Абарҭ ажәақуа иргулаҭәахыуп, ҳара артистцәа атекст иаҭаҭәахыу ҳәа ҳзышьҭоу. Убри ажәа дақушәаны ҟазарыла иаалмырҧшыр актриса Марица, ахуаҧшцәа лыгура ргомызт, рнапгьы еинырҟьомызт. Зыӡбаху ҳамоу асценаҿы саргьы салан, уи аспектакль аҿы Гаидаи ироль сыхумаруан. Ахуаҧшцәа, Марица абоцман данылшь акраамҭа рнапы еинырҟьон. «Оксана» — ҳәа, актриса дыҩныҭәааны днеины аҧсы лнапы лыкуршаны данылклакгьы, ахуаҧшцәа рҿынтә иззымчҳакуан иҭәыуаз рацәаҩын. Убри аҟнынӡа актриса аҧхьаҟа иаалырҧшхьан, Оксана анык леиҧш Иунга ишҟа илымаз абзиабара аиаша иазааигуатәны. Ааӡаҩи илааӡази абзиабара ирыбжьаз шаҟа иҭаулаз абри асценаҿы ҟазара дула иаалырҧшит Марица Ҟуарҷиа-ҧҳа. Абраҟа иҳәатәуп апиеса «Аескадра аҭахара» зҩымҭоу А. Ҟорнеичук апремиера данахуаҧшуаз ииҳәаз: «Ҩажәихуба театр рҿы ихумаруаны избахьеит апиеса «Аескадра аҭахара», зегьы реиҳа ҩтеатрк рҿы исгуаҧхеит аспектакль: ҵьарак — Ленинград. Аҳәынҭқарратә театр ду аҿы, егирахь — шәара шәҟны». Аспектакль иалаз актиорцәа рахьтә иара ирехуоз рхыҧхьаӡара далан Марица, уи моу, иҩалкааны иазгуеиҭеит Оксана лышьра асцена.

— Сара сзын уи асцена излаҿыцу ыҟоуп, акомиссар

дызшьыз абоцман иара уаҟа Оксана илааӡаз Иунга дишьуеит. Ибзианы иӡбуп. Актриса лакузар, ибзианы дыхумарит, абызшәа шысзымдыруазгьы, аҭәыуара сак'уа сҟалҭеит. Зегьы иҭабуп ҳәа шәасҳәоит! — иажәа хиркушеит аукраин драматург ду.

1937 шықуса рзын, Марица Сеидыҟ-иҧҳа Ҟуарҷиеи сареи ҳаинасыҧхеит. Исыздыруам анцәа иныс, Марицеи сареи ҳабзиеибабара ашьаҭа ахьаҳаз. Издыруада сҩыза гуакьа Мҭы Ақаҩба амузеи аҟны лыӡбаху даналацәажәаз аҿны ашьаҭа акызаргьы, мамзаргьы атеатр аҿы аус еицаауа ҳаналага акуу. Ашьаҭа анаҳкзаалакгьы иҕуҕуан. Уи ус шакуу агура ҳнартоит, иахьа абарҭ ацәаҳәаҟуа анызҩуа 1987 шықуса маи 20 рзыҳәан ицқьаны иҭуеит хаҭеи-ҧҳәыси ҳәа Марицеи сареи ҳаиднагалеижьҭеи ҩынҩажәижәаба шықуса. Иагьмаҷым! Омашәа иубап ариаҟара «сызлалычҳаз». Уаҳа салацәажәом, уаҟа ихсыркушар еиҳа еиҕьуп...

Ахуҷқуа рролькуа, аиҳаракгьы аҷкунцәа рролькуа ирышьцылаз аҧҳәызба лзыҳәан даара иуадаҩуп аиасра аҳәсахуҷқуа рролькуа рыхумаррахь. Марицагьы аҧхьа цәгьа илцәыуадаҩхеит, усгьы акухон. Уажәраанӡа дыҧхашьа-ҧхаҭауа, дҟубҷаӡа ҿызымҭуаз Марица еҧныҳәас исылҭеит аҷкунцәа хуҷқуа рролькуа рынагӡара еиҳарак сара ахьсакуз илыкузыршәоз. Илгуаҕьит уи, дахьсыҧшәмахаз, ҳахьеизааигуахаз иахҟьазар, иабзоуразар акухап... Цқьа уазхуцыр, диашазаргьы ҟалап, сара соуп аиҳараӡакгьы аҷкунцәа хуҷкуа рролькуа рыхумарра лыдызгалоз Марица. Ишакухалак, актриса Марица Ҟуарҷиа-Ҧачалиа аҷкунцәа рролькуа рыхумарра аҟнытә ахәсахуҷқуа рролькуа рахь диасит. Диазгазгьы сара соуп, аха уи аҷкунцәа хуҷқуа рроль ихумаршаз аҷкунцәа-артистцәа ҳтеатр ианаиу ашьтахь. Аҷкунцәа рролькуа рацәаны асценаҿы иаҧызҭахьаз, урҭ рҟазшьа, рцәажәашьа, рныҟуашьа, рхымҩаҧгашьа, рыччашьа рыхумаршьа уҳәа иҭызҭаахьаз, зшьа иалааӡаз актриса

Марица, азнык азыҳәан аҧҳәызба роль даднамкылошәа лхы лбеит. Аха, уи аамҭалахеит. Актиор аролькуа зегьы дыхумаруазароуп. Аҧҳәысгьы иналыгзозароуп ахацәа рролькуа. Аҿырҧштәы азын аҭоурых ҳазтцаап. 1840 шыкуса рзыҳәан аҧсуа қьачақьцәа ртеатр далазамызт ҧҳәыск, ахацәа ракун аҳәса рролькуа назыгзоз. Ари аҿырҧшыга акзам, афактқуа ҳрышьҭалар, ирацәаны иҳауеит. Зызбаху ҳамоу артистка асценатә ҟазаразы дызлабеиаз лхы иархуаны аҳәсахуҧкуа рролькуа раҧцара далагеит Аҧсуа театр аҟны. Дагькуҿиарадамхеит. Аамҭа кьаҿла дыхумарит: Минаҭ «Аҧҳәысҳәаҩы» — М. Шолохов, Марушьа «Сыбзиабара» — Шә Ҧачалиа, Цицина «Актриса лыбзиабара» — Н. Миқава, Сона «Ханума» — Цагарели, Гаиане «Аҧсахра» — Иужин-Сумбатошвили, Луиза «Ацэгьахуцреи абзиабареи» — Шиллер, Вера «Аҭыхутәантәиқуа» — М. Горки уҳәа убас иҭегьгьы.

Ҩышә-хышә роль дыхумарыргьы актиор убарҭ зегьы рҿынтә хҧа-ҧшьба роль еиҳа иеиҧьеимшьарц залшом. Аролькуа иихумархьоу зегьытцәкьа еиҧшны бзиа избазом. Изхысҳәааз, Марицагьы илхумархьоу ароль рацәа рыҟнытә еиҳа еиҧьалшьауа, бзиа илбауа ролькуак лымамкуан дыҟам. Сҩашьарым ҳәа сгуы иаанагоит убарҭ бзиа илбауа ахаҿсахьакуа ирхыҧхьазалахап ҳәа Луизеи, Вереи, Гаиане рытәқуа. Убарҭ ирызкны ҩбаҟа ажәа. Аҧхьа, Луиза. Ҳтеатр иқунаргылахьан В. Шекспир иҩымҭа шьаху, атрагьедиа «Отелло», ақуҿиара дугьы аман ахуаҧшцәа рҿы. Иқуҳмыргылацызт Шиллер иҩымҭа. Убри агха, гхас иҧхьазатәызар, сара исырееирц иакускит. Актиор-аиҭагаҩ шьаху Иасон Ҷоҷуа иеиҭеигеит аурысшәа ахьтә аҧсшәахь Шиллер ипиеса «Ацэгьахуцреи абзиабареи». Аролькуа анысшоз, Луиза лроль Марица илыстеит. Машәырны, мамзаргьы зымдыррала илыдсымгалеит актриса уи ароль. Марица, даара дыҧҳәыс цқьоуп, дразын, аҧстазаара дазааигуан.

Асценаҿы иҟалҭауа агура угон. Актриса Марицеи Луизеи злеиҧшқуаз ыҟан, иагьмаҷмызт. Луиза лани лаби уаацқьан, рыҧсы ҧшьан. Аҧсуаа ишаҳҳәауа аиҧш, рҿаҧа иатәҳәаны ирфон. Рҧҳа Луиза дшыраазаз еиҧш дыҟан, лани лаби дырҩызан, рыбзиара лшьа иалан. Ажәакала, актриса Марицеи анемец классик, адраматург ду Шиллер и-Луизеи ҟазшьала еизааигуан. Ҳтеатр аколлектив зегьы интересс ишьҭыхны ирыман иҟарцарызеишь, еинааларушь ҳәа.

Аҧхьа реилибакаара акыргьы ицәгьахеит. Итабыргыуп, хыхьшәа ишаҳҳәаз еиҧш, актриса илыхумарраны иҟаз ахаҿсахьеи лареи злеиҧшқуаз рацәан, аха ус егьа иҟазаргьы, анемка ҧҳәызбеи аҧсуа ҧҳәызбеи ҩнуҧкатәи дунеила еиҧшымхеит, егьеизаангуамызт. Актриса маҷк дшәеит. Марица, акыр дшәыргундоуп, уи грас илымоуп. Актиор ма актриса ароль даҵәшәар хуарҭам, ҧхьаҟатәи аус аҿы ирҧырхагахоит уи. Ҳәара атахыума, анапынҵа хьанта, ауал ду дызтцоу, инеигзараны иҟоу, иатҵанакʻуа мҩашьарада идыруазароуп, хьымзҧы мгакуан инасыгзандаз ҳәа дахзызааауа аус иуроуп актиор. Зегь реиҳа аус злоу актиортә ҟазароуп. Аха убри аҟазарагьы ухы архуашьа удыуазароуп. Актриса Марица Куарҵиа-Ҧачалиа асценатә ҧышәара хтеатр аҿы ибзианы илоухьан, Луиза лхаҿы аҧҵара ашьаҭа анылкʻуаз. Аҟазараҿы дышәхьан, лҟазара хымҧада илызхон Луиза леиҧш иҟоу ахаҿсахьа хьанта аҧҵаразы. Убас иатьыҟалеит. Итабыргыуп, даара аҧьа адылбалеит, аха Луиза лхылҿы ибзиатцәкьаны иаҧылтцеит актриса. Аҧьабаа убаны, алтцшәа куадахароуп арыцхара. Ауаҩ ҕар, амузыка арҳәаҩы Миллер иҧҳазатцәы Луиза блахкыга, длылатцәаны бзиа дибоит ауаҩы беиа, апрезидент иҧа Фердинанд. Арҭ, аҭыҧхан арҧыси омашәатцәкьа еиқунагон, иара убасцәкьагьы еиҿыгуҳәааауа бзиа еибабон. Фердинанд иаб итахымызт иҧкун аҕар иҧха динасыҧхар. Диабашьит, дугар ҟалом ҳәа. Луизеи иареи ишеина-

Луиза
Шиллер — «Аҵәҕьахуцреи абзиабареи»

сыҧымхатҷәкьоз мҩашьарада агура анига Фердинанд, иҧсыкуара Луиза ахушә лыҵаны дишьуеит, иаргьы иеишьуеит иара убратҷәкьа. Аҩымҵа атрагьедиа ахҵыс зынза иааилацалазаноуп ара ишҳәоу. Цқьа инарҵауланы ҳазхуцпишь, шаҟа агуаҟра ду лхылгаз Луиза? Луиза агуаҟра илхылгаз зегьы, акы мырзкуан адәахьы ахуаҧшцәа агура ргаратәы ацәыргара актриса лзыҳәан шаҟа иуадаҩыз? Ицәгьан, даараза ицәгьан, аха актриса Марица каиматлатҷәкьа илылшеит ҟазарала урҵ зегьы рцәыргара. Илылшеит Луиза лхаҷесахьа ахуаҧшцәа агура ргартә аарҧшра.

Аҩны аргылацәа зны ашьаҵа кны, нас хуҵ-хуҵы ишеибырҵауа аиҧшоуп актрисагьы еыҵ-еыҵ Луиза лхаҷесахьа шеибылҵоз. Иҧьоушьаша, убарҵ аҿыҵқуа иахьеилаҧшьу блаҵарыла аҟаза бзиа изгуамҵаратәы ахаҷесахьа еибылҵеит Марица. Анемец драматург ду Шиллер иҩымҵа шьаху «Ацәгьахуцреи абзиабареи» иҳзианы издыруа, атрагьедиа ахаҷесахьақуа философиа цакыла шаҟа ицаулоу еилызкааua иазгуеимҵарц залшом актриса Марица Куарҧиа-Ҧачалиа лҟазара ала илгаз аиааира. Абар, уи азгуазтақуаз рахьынтә аҙәы. Уи аҧсуа театр аспектакль «Ацәгьахуцреи абзиабареи» инарҵбааны агазет «Зариа Востока» адаҟьақуа рҿы иахцәажәаз апрофессор Ҧаҧаа иоуп. Уи иҩуеит: «...Фердинанд — Шә. Ҧачалиа, Луиза — Марица Куарҧиа-Ҧачалиа ҟазара дула иаадырҧшит анемец арҧыс Фердинанди анемка ҧҳәызба Луизеи рхырҷесахьақуа. Изаҟаразаалакгьы сахьрықушаҳаҵым ҳәа цьара акы сымбеит урҵ асценаҿы рыхумарра аҟны. Зегь рыла аҧстазаара иазааигуоуп урҵ актиорцәа. Ҟазаратә қуҿиара дууп ари». Абас ихиркушеит иажәа астатиа автор... «Луиза лхылҷесахьа актриса дақушәацәкьаны иаалырҧшит, л-фырҧҳәыс лыкумшәышәра, лыцқьара агура угартә еиҧш. Уи зхаҷесахьа тылхʻуаз илылалырҵәеит иҳаракзоу агуҳалалра, даара имаҷны аҧстазараҷ иуҧылауа» — ҳәа иҩуеит

аҟазартцааратә наукакуа рдоктор А. Аргун «Аҧсуа театр атоурых» хәа иифызишәкуы аҟны. Сгуы иаанагоит имцхухарым хәа актиорк иахасабала сгуаанагара сҳәар, лареи сареи хаицыхумарразын, Лара — Луиза. Сара — Ферденанд. Актриса Марица асценаҽы лгурагара мариоуп, убри аҟара ҟазарыла аҧсы ахатцаны, аҧстазаара иазааигуахартә илхумаруа ароль сахьаркыратә ҧышәала еибылтоит. Луиза лхаҽсахьа аҧцараҽы лцәажәара, лныкуашьа, лхымфаҧгашьа загьрыла аҧстазаара иазааигуахаратәы ҧсыҧхала еибытоуп. Иахьагьы исхаштуам аспектакль афинал аҟны Луиза — Марица Ферденанд илиржәыз ахушә шҳам данагауа илхәауа лажәакуа шаҟа гуҧжәаганы илхәоз. Ҳахумарцыҧхьаза, дызгашаз ахушә лыстатцәкьама хәа схы агура сзымгауа аҽынза снагон. Инеиматәангьы сдыртцәыуон лажәакуа. Итцабыргыуп, сара ахушә изжәыз сахьагауа, сыҧстазара куҧш сахьалтцыз азын акуу, мамзар актриса ҟазара дула имфаҧылгоз лмонолог иахкьозу, сылаҧырз аара зыхкьоз ахуаҧшцәа ирзеилымкаар алшон. Абар, уи амазагьы уажәы иахьаартхаз. Ахаҽсахьа бзиакуа рыла атеатр атоурых ехуараташы, хтеатр артистка дукуа иаҧыртцахьоу акы хәа инарылагылеит Шиллер иффымта шьаху «Ацәгьахуцреи абзиабареи» аҟны ароль хадакуа рахьтә иреиҳакуоу ируакыу Луиза лроль. Уи лыбзоуроуп аҧсуа театр актриса Марица Куарчиа-Ҧачалиа.

Атрагьедиа «Ацәгьахуцреи абзиабареи» адрама «Атцыхутәантәиқуеи» ишузеидымкылауа еиҧш, Луизеи Вереи узеидкылом. Урт зынзагьы еиҧшзам. Актриса лзыҳәан ибзиоуп еиуеиҧшым аролькуа рыхумарра лыкушәар асценаҽы. Марицагьы деигурҧьаны илыдылкылеит Вера лроль ахумарра. Аурыс шәкуффы ду, адраматург шьаху М. Горки иффымта уажәада хтеатр икунамыргылацызт. Апиеса ыкуиргылеит усҟан аҧсуа театр сахьаркыратә напхгафыс иҟаз Қыртташылатәи ССР-и Аҧснытәи АССР-и реы жәлар раргист А. Агрба. Иҳәатәуп аспектакль даа-

ра ишыбзиахаз. Апиеса «Атцыхутәантәиқуа» атцакы ибзианы излаадыруала Вереи Пиотри рхырҽсахьакуа рыла аффымтаҽы автор иахирбоит анакуа лашәы зыхчылаз ажәфан еиҧш, ажәлар ирхатәаз алашьцара харазантә уалҧшны ашәалкьамреиҧш ахакуитра лаша шубо. Арт символқуаны адгьыл аҟны аҧьажәлар рмассакуа реибафара агута ибжьагылоуп. Вереи Пиотри зынзагьы еиҧшзам. Пиотр, дшәыргундоуп, Вера — мап. Дтынчым, атцәы дахоуп ззырхәауа ҧхәызбоуп Вера. Актриса Марица Қуарчиа-Ҧачалиа, Вера лроль дыхумаруаны дызбаз агура имгарц залшазом адраматург ду исимволика атцакы. Убас аҧсыҧха ахатцаны дыхумаруеит. Вера лыцкьара, лгуаартра, лыкумшәышәра иацлымтцазар изакаразаалакгьы цьара акала иагмыжькуан, сахьаркыра харакыла лроль налыгеит актриса.

Сара сазәыкны, даара бзиа избон зызбаху халацәажәауа аспектакль. Шамахамзар аспектакль цацҳьаза сахуаҧшуан, иалаз зегьы ибзианы ихумаруан. Марица иналыгзоз Вера лхаҽсахьа аспектакльцыҧхьаза еиха-еиха ихатәаауан, игултәаауан. Шаҟа шыкуса аспектакль «Атцыхутәантәиқуа» асцена иазаанхауаз аҟара, Вера лхаҽсахьагьы гултәаауа аҟазара афазарахь ахалара иаҽын. Актиор ду дзыхзызааауа иаҧитцаз ахаҽсахьа есаанра ихаиртәааларопуп, нагьаныҧшуазароуп инаигзо ароль шаҟа бзиа ибауа. Марица ианакузаалакгьы ароль ибзиатцәкьаны ҽырҳәала илтоит, автори апиеса икузыргыло арежиссиори ишьакурыҧуҧуаны илыртаз атекст давагылом. Ус лыказшьоуп лара. Иагьказшьа бзиоуп.

Вера азнык азын ауаа бааҧскуа адәахьы иказаргьы, дара рыфны инхауа зегьы уаа бзиакуоуп хәа лгуы иаанагоит. Уи лгуашкагьы иказамызт лаб аусуцәеи анхацәеи ицәымҧыуп, изыргуакуа раҧхьа дгылоуп хәа. Вера — Марица лара лхата лыҧсы шыцкьоу еиҧш, зегьы рыҧсы цкьоуп хәа лгуы иаанагон. Дышнеи-шнеиуаз, аҧ-

сабара иқунхауа ауаа цқьа илдыруа, еилылкаааua данапагоуп лыблақуа хтуа ианалагауа. Марица л-Вера шаҟа иҵьалшьазеи, шаҟа лгуы ҳалал шҳамшәа иалҟьазеи аиаша анеилылкаа. Артәааҳәа дыҳәҳәоит: — Сабаҟаз сара уажәрааиҙа? Аҵәа сзалымҭуа сыҵәазма, мамзар исыхьзеи? — ҳәа.

Вера даҙәыкмызт усеиҧш «илашәыз» рахьтә, урҵ рхаҧхьаҙара рацәаҩын. Аиашареи аиашамреи еилаҧатаз рзеилыргомызт. Марица лфырҧҳәыс азымдырра илыхьыз зегьы акы мырҙкуан акакала иҧшааua, ҟазара дула адәахьы иҵәырылгеит. Иқынқашуа, ахьчҧаҧыр еиҧш, гуала змаҙамкуан аҧсабара иалачоз, аҭыхутәаны нааҧьоушьаратә дышшәра дшәит уҳәаратәы, мамзаргьы илдырша шьҭа илдырт уҳәаратәы дцәырылгеит актриса л-Вера. Аҳәара мариоуп, аха ҳазхуцпи шаҟа аҧьабаа аҭахыу убартқуа зегьы зны акакала иҧшааны, нас итцааны, аиаша ҧшааны, абла царымзар иамбаратәы иахеиларскуоу реибытара? Шаҟа аҧхзы калтәазеи, дымтәазеи дмыцәазеи, ианлаамтаз крылымфазеи актриса лфырҧҳәыс апремиера ауха асценахь дцәырылгаанҙа, лҧьабаа цәгьа аху зшьараны иҟаз ахуаҧшцәа аху ршьарц азы.

Аҧьабаақуа зегьы еиҧшым, актиор иҵьабаа хазуп. Убриаҟара аҧхзаша катәаны еизылгаз, еибытаны ашьалашьын зхьылшьыз Вера лхаҽсахьа, ажәлар — ахуаҧшцәа ирыдрымкылар? Иргуамҧхар? Мыццакрада ҳаатгыланы, актриса, лтыҧаҽы ҳхы наргыланы, ҳазхуцпи шаҟа ирыцхара дуу! Хаҧеиҭа даара угуы ҧуҧуамзар, назымычҳаргьы ҟалоит. Ауаҩы иҵьабаа аху иара иаҟара уаҩы издырҙом. Ус анысҳәа, аҧсуа притч хуҷык сгуалашәеит. Нхаҩык, аҩны аахуара дцон. Деыжәланы дышиеиуаз, араху ирыцыз ҷкунцәакуак еисаны ахаҳә шдырҧоз даарыдгылеит: — Дад, шәҳаблаҽы аҙәыр иҩны-иашта итиуама?—ҳәа дразтцаант. Азныкаазын азтцаара ата ҟартцеит мап, уаҩы дҳаздырҙом ҳәа. Ашьтахь, аҙәы дигуалашәеит зыҩны зтиуаз ргула. Аҩны зтиуаз ихьзи, ижәлеи дахьынхози уҳәа еилкааны иҷынеихеит анхаҩы. Ҧытк днаскьахьаны, иҽы аҧура ааҷеикын: — Дад, аҩны зтиуа изыргылаз аҧшәма иакуу, мамзаргьы иҷкуп иакуу? — ҳәа дтцаант. Аҷкунцәа омашәа ирбент ираҳаз: — Уара узын зегьы акакуҙами? — наиатаркит. Анхаҩы даччан, ус иҳәеит:—Мамоу, дад, аҩны зыргылаз аҧшәма итиуазар, уи идыруеит аҩны зыҧсоу, иҧа аҩны аргылара аҵьабаа ззымдыруа, мариала итиуеит!

М. Горки иҩымта «Атцыхутәантәиқуа» иалоу рҽынтә ахадаратә ролькуа руак ааныскыло Вера лхаҽсахьа аҧцара иатахыу аҵьабаа актриса Марица Куарҷиа-Иҵачалиа лаҟара уаҩы издыруам, лҧьабаагьы ҧхастамхеит.

Аҧсуа ҧҳәызба, анемец тыҧха, аурыс ҧҳәызба уҳәа Марица иаҧылцахьоу ароль рацәа рахьынтә иҩалкаакуаз хрыхцәажәеит. Уажәшьта истахыуп маҷк сазаатгыларц даеа усумта шьахук, лара илыкатамтоу. Уи, актриса лрепертуар шаҟа милат хкыла ибеиоу хнарбоит. Зызбаху цәырзгарц истахыу, акыртуа ҧҳәызба, ииааҧьоушьаратәы Марица зхызҽы лчаҧаз Гаиане лоуп. Атоурых ишаҳәо еиҧш, анкьа зны акыртуа хәынтқар иҧшәма ларбьажәҩа атырқуа ҧашьа иткуаны имоу Отар-бек иҧҳа блахкыга Гаиане, ажәала ишырҳәауа еиҧш, атәаца дтакны диаазоит. Итцабыргыуп, уажәы уи лхы дакуинты, ишылтахыу днеиааиуа дыкам. Избанзар, атырқу ҧашьа лызбаху иаҳар, акыҧыҳәа дымтцарсны игарем ахь дгоит. Абри иахкьаны аҧҳәызба «атцаца» атакра ацымхурас дтцәахын. Итакыз аҙәы диҩызан, лхы дакуитмызт. Отар-бек иҧсы зегьы лылартцааны бзиа дибон иҧҳа Гаиане. Лхабар атырқуа ҧашьа иаҳар ҳәа дшәаны аҩ дытцалон. Итцәахны ирымаз Гаиане, иналаршәааларшәны, зны-зынла лаби лареи еикудыршәон. Отарбек ироль сара сыхумаруан, убри акнытә сара еиҳа сашаҳатуп актриса Марица Куарҷиа-Иҵачалиа шаҟа аҧсы ахатцаны, ҟазара дула имҩаҧылгоз лаби лареи рысценакуа. Даҷыгуҳәаауан уи акыртуа ҧҳәызба ахакуитра. Алашара, аҧсабара дрызхьаауан. Илыз-

Гаиане
Иужин-Сумбатошвили — «Аҧсахра»

дыруамызт илдырырцгьы лтахымызт дзыхҟьаз. Анцәахша Гаиане шьыжьы ихахаза иҩагылауаз амреиҧш дыцқьан. Уи илҭахын ахумарра-аччара, ашәаҳәара-акуашара, ажәҭыс зхы иақуиҭу аиҧш, лхы дақуиҭзарц. Актриса Марица Куарҷиа-Ҧачалиа изаҟаразаалакгьы ҟазара шәыгак лыгылмыжьит зхаҷсахьа ҭылхʻуаз ақыртуа ҧҳәызба Гаиане. Уи, л-Гаиане ашьабсҭа даҩызан, ашьхазыхь еиҧш дыцқьан, ҩнуҵҟалеи лҩахьылеи дыблахкыган. Зызбаху ҳамоу, аспектакль «Аҧсахра» — Иужин-Сумбатошвили иҩымҭа, 1957 шықуса азыҳәан Қарҭ имҩаҧысыз аҧсуа литературеи аҟазареи рдекада иалан. Аспектакль даара ибзианы ицеит, ахуаҧшцәа ргуы иахуеит. Агура аагеит актриса л-Гаиане Қарҭтәи ахуаҧшцәа ргуы лассы дҭымҵәауа даанхаратәы дшаанлыжьыз ала. Қарҭтәи атеатр акритикцәа еицҩакны ареспубликатә кьыҧхь аҷы арҿхуаҧхьыз арҭеит Марица лҟазара. Аҧсуа актриса лзыҳәан уи ҟазаратә куҷнара дун, ихьзырҳәаган. Иҵабыргыуп, аҧсуа ҧҳәызбеи ақыртуа ҧҳәызбеи иахьеиҧшкуоу рацәоуп, аха иахьеиҧшымгьы ыҟами? Иагьмаҷым урҭ. Убарҭ излеиҧшқуам, акы аанмыжькуан зегьы ҧшаатәымзи. Насгьы идыртәын лара дызмилатуа рҵас, рҟазшьа. Убарҭ рнаҩсан, лара Гаиане лхатәы, лыҧстазаара ирызхуцтәын. Убарҭ зегьы акакала, аҧхьа иргылатәу, ашьҭахь иргылатәу дырны, мҩашьарада реибыҭара аҟазара ду аҭахыуп. Убри аҟазара ду актриса илыман, ахархуашьагьы дақушәеит Гаиане лхаҷсахьа аҧҵараҷы, аҟазаратә иааирагьы зылгаз убри азоуп. Ақыртуа ҧҳәызба Гаиане лхаҷсахьа ҧсра ақумкуан аҧсуа театр аҭоурых иазаанлыжьит актриса. Қарҭ адекадаҷы хшыҟаз, актриса Марица Куарҷиа-Ҧачлиа иланаршьеит Қырҭтәылатәи ССР аҟазараҷы зеаҧсазтәыз артистка ҳәа ахьз ҳаракы. Уи актриса лҟазара азы иаҳәауа рацәоуп.

Ақыртуа драматург Н. Микава иҩымҭа амузыкатә комедиа «Актриса лыбзиабара» зыхьзыз аҟны Марица

дыхумарит Цицино лроль. Цицино дшәаҳәон, дкуашон, актриса лзыҳәан уи гурҧьаран, избанзар, Марица данысхуҵыз инаркны дшәаҳәон, дкуашон. Ашәаҳәареи акуашареи ирызкәазаз актриса, асценаҿтәи лкәазара лхы иархуаны ахаҿ шьаху аҧылцеит. Актриса Марица Куарҵиа-Ҧачалиа, убри ароль илчаҧаз алагьы хымҧада ахуаҧшоы ибоит шакә иманшәаланы лхы иалырхуаз асценатәи лкәазара ду. Аиҳаракгьы асцена азкәаза уи гуеимҭакуан даанхом. Аоперетта аҿы аус зухьоу ибзианы ирдыруеит «асубретка» иатҵанак'уа, Цицино лроль еиҧш икоу зыхумаруа актриса ампулала «асубретка» иазааигуоу лоуп. Сгуы иаанагоит иазгуаҭатәуп ҳәа, атеатр аоперетта иацәыхароу адраматә артистка лзыҳәан ус ишымариам иаалыркьаны ибзианы ахумарра асубретка Цицино лроль. Итабыргыуп, хыхь ишаххәаз еиҧш, Марица ашәаҳәара даныхуҵыз аахыс дашьцылан, лшьа иалаазан. Аха иаххамшҭыроуп жәлартәи ашәеи акуашареи зынза ишхазыу. Аоперетта аҿы ашәа шҳәатәу нотала иоыу ала ауп, аоркьестр иацуҳәароуп, убас аоркьестр уаҵкуашароуп. Ари даара ихьанҭоу усуп, аиҳаракгьы адраматә актриса лзыҳәан. Атеатр-аоперетта аҿы сусураҿы сара иҧысшәахьеит, ибзианы издыруеит уи. Ҳтеатр аҿгьы сакушәахьан уи «арыцхара». Ишыкалазгьы абра иаххәап. Шыкусык зны, ашыкус сгуалашәом, амала издыруеит адраматә студиа ҳаналгаз ашыкус ишазааигуоу, астудиа ҳалгеит 1933 шыкуса рзыҳәан. Аҧсуа драматург ҽа Мҭы Аҟоба иоымта амузыкатә пиеса «Аҭыхутәантәи ачара» акны сыхумаруан фицар шкуакуак ироль. Ашәа аоркьестр иацсҳәар акун. Ажәакуа ашәа сызлалагоз, иахьагьы ибзианы исгуалашәоит. Асцена сыкугылоуп. Аоркьестр арҳәоцәа еикухха ихианы ртыҧ итатәоуп. Итатәоуп сҳәеит, избанзар, атеатр аоркьестр арҳәоцәа ртыҧ хазын. Ахуаҧшцәа еикушьшьы, ҿымт-ҧсымшьҭ исыҧшуп. Аоркьестр арҳәоцәа алагеит исҳәараны иказ с-ариа арҳәара. — «О, абзиабара хы

змам...» — ҳәаны саналга ауп аоркьестр — «О, абзиабара хы змам...» амелодиа ианналага. Заацәаны салагазаап с-ариа. Убриакара сакуҙамкуан, сеилаҧсаны асцена сыкугылан. Сшеилагаз аусзымдыруаз, апауза каҵаны наки ҧхьаки амузыка сеакусыршәеит икастцалакгьы. Иазгуаҭатәуп, сара ашәаҳәара акласс стан амузыкатә техникум акны. Ашәагьы сҳәон сыцәгьамкуан. Сызкушәахьаз аҿырҧшыга хуҵы исгуаласыршәаз, моашьарада иаҳнардыруеит шака ус хьанҭаз актриса акәзараҿы дызцаз аидара. Иара убасгьы иаабеит, шаҳатрагьы азаауеит лкәазара шьаху абраагьы шака иазҳаз.

Актриса Марица Куарҵиа-Ҧачалиа, ишаадыруа еиҧш, раҧхьаза асценахь лшьапы еихылгеит аҵкун хуҵкуа рролькуа рыла. Урт, зегьы рыла итылцаанит, дрышьцылеит, бзиагьы илбеит, уаҳагьы каламшьа амазамызт, асцена акуныкуашьа злалцаз дара ракумзи. Асценатә каазара ашьата, дара рыла илкит. Нас, диасит лара еиха илзааигуаз, аха еиха акәзара зтахыз аҳәсахуҵкуа рролькуа рахь. Арака лкәазара иазҳаит, ишәитиҧьацеит. Иаҧылцеит уаоы ихамштуаз ахаҿсахьа бзиакуа. Лкәазара ҳаракы ахьз бзиахеит, харагьы ицеит. Уажәшьта?.. Иаартны исҳәаргьы лтахымзар калап Марица, аха икастцарызеи уи цәахышьа амазам, ауаоы ишыкус халауа ианалагалакгьы ишыкус иазааигуоу, икунагоу аролькуа рыхумаррахь диасыроуп. Уи, ҳара актиорцәа зегьы ҳнахуаҧшны ҳаанхом, аха ихамчузеи. Хала хоаны ихамбазошәа ҳадгылар акухеит, ианааҳадгыла. «Уоашьеит, сара ус сыкәзам», — лҳәар алшоит Марица, аха, мап, сара уи сызхатцом. Аҧҳәызба блахкыга, акуараса иаоызаз Гаиане лроль шака бзиа ибаны дыхумарыз еиҧштцакьа бзиа дбаны Шь. Чкадуа — «Алоу дгуаауеит» акны атакуажә Иака лроль сыхумарит лҳәар, ихазцода? Азәгьы. Саргьы исызхатцом.

Ишакухалакгьы актриса аҳәса быргцәа рролькуа рахь диасит. Иаарҧшкашәа иаххәозар, акыр назхытцхьоу аҳә-

сақуа ррольқуа рахь. Убарҭ дреиуоуп Иака, Шь. Ҷкадуа икомедиа шьаху «Алоу дгуаауеит» аҟнытә Марица зроль дыхумарыз, дахьыхуназ. Дыхуноу дылбаау сыздырам, убри аҟнытә акы ҩалкааны снацәа сзақук'уам. Иалшоит дыхуназарғьы, уамашәагьы ибатәӡам. Сара Аҳәынҭқар Лир ироль раҧхьа саныхумарыз, 70 шықуса схыҭуан. Иара Аҳәынҭқар Лир, ҧшьынҩажәа шықуса дырхысхьан. Ишдыру еиҧш, аспектакль «Аҳәынҭқар Лир» ахьӡ бзиа хара ицеит. Иара убасгьы ҷыдала иҳаракны аху ршьеит, иазгуарҭеит сықуҿиара с-Лир иҟны, аҟазара аусзуҩцәа ҧышәацәа. Актиор бзиа изыҳәан еиҳагьы аинтерес аҭоуп, қурала еиҟарам, еиуеиҧшым арольқуа рыхумарра. Актриса Марица л-Иака ллеишәа цәгьан иахьаҭахыз, дҟумшәышәын иахьаҭахыз. Азеиҧш ус азыҳәан лхы деигӡомызт. Аусураҿы ҧҳәыск лаҧхьа длышьҭуамызт. Иака лҟазшьақуа акы ада егьырҭ зегьы иҟалҭоз агура згон, аха алеишәацәгьара аҟны илыкуҿиозу илыкумҿиозу сыздырамызт. Аҧсҭазаара илнаҭаз аҟумшәышәра инарҭауланы илылан актриса. Илхумархьаз рольк аҿгьы лыҧсҭазаараҿгьы исымбаӡацызт Марица ллеишәа цәгьаны. Аспектакль «Алоу дгуаауеит» аҟны избеит. Алоу ироль сара сыхумаруан. Алоу аколнхара деиҳабуп. Абригадири Иакеи скабинет аҿы ажәа еимарк'уеит, аха... абригадир рыцҳа ихы ахьигара изымдыруа дҟалҭоит. Аҧҳәыс леишәацәгьа ззырҳәауа лхаҭа! Ари, ҷьашьатәын сара сзын. Зхаҿы аҧылҭоз аколнхаҩ ҧҳәыс Иака, дызлаҟаз зегьы ҧшааны ахуаҧшцәа дыдлырбеит актриса. Аҧсуа драматург ҧышәа, зҩымҭақуа маҷымкуан ҳтеатр иқунаргылахьоу Шь. Ҷкадуа, Марица убас леиҳәеит апремиера ашьҭахь: — «Даара иҭабуп ҳәа басхәауеит, Марица Сеидыҟ-иҧҳа, с-Иака сара дшызбоз еиҧшҭәҟьа дбаны ҟазарыла ахуаҧшцәа рахь дахьцәырыбгаз. Ҷьара-ҷьара бҟазарала сара сеиҳа лхаҿсахьа гулырҭәааны, ирбеианы дышьҭыбхит. Адырҩагьых, иҭабуп».

Даара шьарда рыҭарк'уеит апиеса автор, адраматург иажәа ҟуандақуа ҷьабаала ахаҿсахьа зчаҧаз актриса лзыҳәан. Лҷьабаа хуҷы ахушьара иеиҭаз, Марица илхашҭӡом ианакузаалакгьы. Аиашазы, Марица убарҭ ажәа ҟуандақуа дрыҧсахаратәы дыхумарит, Иака лроль анагӡараҿы, абри шаҟа лроль инашьҭарххны актриса дыхумарит Зиза лроль А. Аргуни М. Мархолиеи рҩымҭа «Сеидыҟ» аҟны, Гудихан лроль «Акьанҷьаҟны» — Шь. Ҷкадуа. Убарҭ зыӡбаху ҳамоу арольқуа артистка Марица Қуарҷиа-Ҧачалиа асценаҿ иналыгӡоны дызбахьоу ахуаҧшҩы хымҧада дақушаҳаҭхоит абас ҳҳәар: Зиза, аспектакль «Сеидыҟ» аҟны, аҧҳәыс ҟумшәышә дыҧхашьа-ҧхаҭо, лыҧшәма игуы иацәымҕхаша акы ҟасымҭандаз анаҷьалбеит ҳәа лыла ҭырхаха диҿаҧшуеит. Лыхшара рааӡара дахӡыӡаауеит, чеиҷьыкала лгуы аартуп, дқьиоуп, лгулаҳәсақуа рыҧсы дырзалымх'уа бзиа дырбоит, пату лықурҭоит. Абзиеи ацәгьеи рҿы хамеигӡарада дрывагылоуп. Абас иаалырҧшуеит актриса лфырҧҳәыс Зиза лхаҿы. Ақыҭаҿы унеишь-уааишь ҳәа зарҳәауа, пату зқуу анхаҩ бзиа Сеидыҟ игуы иахуоит, адәахьы рацәак инирҧшуам, аха иқунагахаша аҧҳәыс бзиа насыҧс дахьиоуз. Хаҭеи ҧҳәыси еиқугурҕьауеит. Урҭ, излоу ауаа рҿы иҿырҧшыгоуп.

Жәра ақуӡамкуан иахьагьы аҧсуа театр арепертуар иалоуп «Ақьанҷьа»—Шь. Ҷкадуа икомедиа. Жәра акуӡам зысҳәаз, ари акомедиа атеатр иҭнажьижьҭеи даара акыр ҭуеит. Адраматург Шь. Ҷкадуа акомедиа аҩра дазҟазоуп. Зыӡбаху ҳамоу аҩымҭаҿы Марица дыхумаруеит акыр зықура ныкусхьоу ақыҭа ҧҳәыс Гудихан лроль. Гудихан — Марица, Зизеи Иакеи зынӡагьы дузрыдкылом. Гудихан даҿа ҧҳәысуп. Гудихан иуморла иҩычоу ҧҳәысуп. Ақьаҕьариара лара илзанааҭума уҳәаратәы дазҟазоуп. Маҷкгьы дыҧҳәыс шәыргундоуп. Абри ароль аҿгьы актриса асценатә ҟазарыла, зынӡа ҿыц маҭәахула еибылҭеит ахаҿы, изаҟаразаалакгьы уажәраанӡа ил-

хумархьаз ҧҳәыск илеиҧшымкуан. Сахьаркыратә шәыга хкыла еиуеиҧшымкуан, доусы рхатәы хаҿы рыҭаноуп Зиза, Иака, Гудихан асценахь ишцәырылгаз актриса Марица Куарҷиа-Ҧачалиа. Зиза, Иака, Гудихан — ахҩыкгьы қыҭаҳәсақуоуп, аха урҭ еиҧшәам доусы лхатәы ҟазшьа лымоуп. Аҳәаҳәала зегьы рыҧстазааратәы излабеиоу, излаҧару уҳәа зегьы аалырҧшыр акун актриса, аҧстазаара иазааигуаны, ирыхуаҧшуа рыгура игаратәы. Даҽакала иаҳҳәозар, аиаша иазааигуахаратәы. Мамзар иахьатәи ахуаҧшҩы агура игазом. Иаҳхамыштыроуп, урҭ ахҩыкгьы иахьатәи аамҭаҿы лассы-лассы иаҳҧылауа шыҳәсақуоу, рыху зшьауеи дареи лассы-лассы иеибабоит, ибзианы еибадыруеит. Маҷзак иадамхаргьы ахаҿы аҭыхраҿы унабрыр, ирымдыркуа иаанхазом ахуаҧшцәа. Аҟыҧхәагьы иуаҽҧнырҳәалоит. Ахуаҧшҩы иеҧныхәа, акритик иеҧныхәа аиҳа ицҳауеит. Ахьаагьы даара ицәгьоуп, лассгьы иулҵзом. Актриса убри ахуаҧшҩы иеҧныхәа лхы аҵәылыхьчеит асценатәи лҟазара лхы иархуаны, уи иаанагауа дыруп, изааҙарызеи, иаартны иахҳәап, актрисагьы лгуы иахуап, ахуаҧшҩы ирехуаҧхьыз даҧсахеит.

«50 шықуса инарыцны аҧсуа театр аҿы ааҧсарак лзымдырзо аус луеит Марица Куарҷиа-Ҧачалиа. Абарҭ ашықускуа рыҩнутҟала рылаҧшқуа аанхымшәо еицуп ахуаҧшцәеи лареи. Иахьа аҧышәа дузза змоу актриса лҟазаратә мҩа уананҧшыло, ҧҭацк хыршәлаҙамызшәа удырбоит иааиҧмырҟьаҙакуа илыцу ақуҽиарақуа. Агазетқуеи ажурналқуеи уи лыбзарҙы рҳәоит, атеатрдырҩцәа лусура аху ҳаракны иршьоит. Абарҭқуа зегь лылзыршаз имажәзо имааҧсазо лгуы, аҧьабаа рацәа зцыз лыҧстазаара роуп», — абас иҩуеит аҧсуа поет А. Ажьиба агазет «Аҧсны ҟаҧшь» адаҟьаҿы, актриса илызкыу истатиа «Агутынчымра зцыу аблақуа» аҟны.

Жәлар рартистка ҳәа ахьз харак ланаршьеит. Ҳзыхцәажәауа актриса лаб Сеидыҟ имаҳә Цьениа Осман, 118

Гудижан
Ш. Ҷкадуа — «Акьаҧьа»

шыкуса зхытцны иҧсыз, уажәы иҧсы ҭаны иабхунда иҧ-ҳа хуҷы «ажәҭыс» ҳәа дзышьҭаз Марица аҟазаратәи лыкуҿиарақуа дырхаанхазҭгьы, даарак дамеигурҕьарц залшомызт.

Марицеи сареи хаҭеи ҧҳәыси ҳәа ҳаиднагалеижьҭеи иҭит 50 шыкуса, 1987 шыкуса маи 20 рзын: Аҧсуа театр аҿгьы аус еицаауеижьҭеи иҭуеит 50 шыкуса. Убарҭ ашыкусқуа еицҳхаагахьоу рыҩнуҭҟала ларгьы сарҭьы иаҳхаагаз акыр аанмыжькуан зегьы еикуҧхьа-ҙазар, еикуҧхьаҙашьа амам акумзар, даара акыр ира-цәоуп. Аҷьабаа рацәаны еидаабалахьеит. Иаҳхаагеит арыцҳара дукуа, амыҟумабарақуа, амчымхарақуа, убас абзиарақуа, агурҕьарақуа. Убарҭкуа зегьы рҿы, аҩн-гьы-адәынгьы ҩызара гуакьара сзыҟаҭаны дсывагылеит, иахьагьы убас. Соуп зҳәауа ҧҳәыск иҟалап илмычҳашаз снылычҳазар Марица сыҧсҭазааракны, аха «акыр зыч-ҳаз акыр ибеит» рҳәоит аҧсуаа.

Абарҭ аҭыхутәантәи ацәаҳәақуа рҭакы акузаргьы ҟалап исыҧхьаз, салазгалаз Марица илыхҳәааны цәа-ҳәақуак акьыҧхь арбара. Убарҭкуа ирыцсҭоит — 70 шыкуса лхыҭрагьы.

Илхыҭҭәҟьаз ашыкус аргама иаартны иахьысҳәаз рацәак илгуамҧхаргьы ҟалап Марица, аха иҟасҭары-зеи. Згуы иаанагауа дҟалар алшоит, Шәарах иҧшәма илхҳәааны иара изиҩызеи, еиҳа иаҧсыуарамзи даҿаҙәы иҩыр ҳәа. Усгьы ҟалон, еиҳа еиҕьны иҩыргьы алшон, аха исҭаххеит изҩырц. Аҧсуаа ҳҿы саҙәыкхаргьы ари аҿы, егьырҭ амилаҭкуа рыҟны сшаҙәыкымхауа агура згоит. Иахьа, Марица Куарҷиа-Ҧачалиа лыуа-лыкула, лҩызцәа лирамшы лыдныҳәалауа ианылзеиҕьаршьо лзаанаҭ аҿы акуҿиара дукуа, аҧсуа нҭыра ду, сара гу-кала ирыцырҕызуа илзацысҭоит ажәа: — Иҭабуп!

Шәарах Абзагу-иҧа Ҧачалиа
МАРИЦА

შარახ აბზაგუის ძე ფაჩალია
მარიცა
აფხაზურ ენაზე

Шарах Абзагуевич Пачалиа
МАРИЦА
На абхазском языке

Аредактор **Вл. Басариа**
Асахьаҭыхҩы **П. Цквитариа**
Атехникатә редактор **Л. Евменов**
Аҭакзыҧхыкуу акорректор **Ф. Быҭәба**
Акорректорцәа **Е. Адлеиба, Н. Шьамаҭаа.**

Анбанҟушәарахь ирыҭоуп 3.05. 1988 ш. Акьыҧхьразы анапы аҭаҩуп 27.07. 1988 ш. ЕИ00988. Аформат 70x108 1/32. Атипогр. қьаад № 1. Алитературатә гарнитура. Акьыҧхь ҳарак. Иҟаҭәҟьоу акьыҧхь бҕьыц 1,25. Иныкурҧшу акьыҧхь бҕьыц 1,75. Иныкурҧшу аҧштәы хкьыҧхьаа 1,87. Аҭыжь. хыҧхь. бҕьыц 1,55.
Атираж 500. Азаказ 2870. Аху 10 кап.

Ашәҟуҭыжьырҭа «Алашара», Аҟуа, Ленин иул., № 9.

Аҧснытәи АССР Аминистрцәа Рсовет аҟны иҟоу аҭы-жьырҭакуеи, аполиграфиеи, шәҟула ахухахуҭреи рускуа рзы Аусбарҭа. В. И. Ленин ихьз зхыу Аҟуатәи атипог-рафиа, Аҟуа, Ешба иул. № 168

Аху 10 кап.